

เรื่อง ประเพณีแห่ภาค ประเพณีโบราณจากพุทธกาลสู่ปัจจุบันกาล

รายละเอียด

บทนำ

ประเพณีไทยในปัจจุบันสามารถแบ่งออกได้เป็น 3 ประเภทหลัก คือ จารีตประเพณีหรือกฎศีลธรรม ขนบประเพณีหรือสถาบัน และธรรมเนียมประเพณี ประเพณีม้าแห่ภาคก็เช่นเดียวกัน ถือเป็นจารีตประเพณีหรือกฎศีลธรรม เนื่องจากประเพณีบวชพระเป็นประเพณีที่เกี่ยวข้องกับศีลธรรม เพราะเมื่อชายใดที่อายุครบ 20 ปีบริบูรณ์ จะต้องบวชเพื่อทดแทนคุณบิดา มารดา แต่หากผู้ชายคนนั้น ไม่บวชตามจารีตประเพณีที่สืบทอดต่อกันมา นั่น ก็จะถูกดุด่าหรือได้รับการลงโทษจากคนในสังคมนั้น ว่าชายคนนั้น เป็นคนอกตัญญู เช่นเดียวกับความเชื่อที่ว่า ลูกหลานต้องเลี้ยงดูพ่อแม่เมื่อท่านแก่เฒ่า ถ้าใครไม่เลี้ยงดูถือว่าเป็นคนเนรคุณหรือลูกอกตัญญูนั่นเอง (DMCTV, 2559)

ภาค เป็นคำใช้เรียกคนผู้ชายที่จะขออุปสมบท คือบวชเป็นพระภิกษุ ประเพณีไทยแต่โบราณนานมาแล้วไม่เรียกพิธีอุปสมบทว่าบวชคนให้เป็นพระ แต่เรียกบวชภาค (ให้เป็นพระ) ในพระวินัยของพระพุทธเจ้าไม่มีเรื่องบวชภาค (ให้เป็นพระ) ฉะนั้นพิธีบวชภาค จึงไม่มีในชมพูทวีป (คืออินเดียโบราณ) แต่เป็นประเพณีพื้นเมืองของ

ภูมิภาคอุษาคเนย์ โดยเฉพาะบริเวณผืนแผ่นดินที่เป็นพม่า (มอญ) เขมร ลาว และไทย

“ม้าแห่นาค” เป็นประเพณีที่ถูกสืบทอดต่อกันมาจากโบราณ โดยจัดขึ้นจากชาวบ้านหมู่บ้านดอนคา ตำบลดอนคา อำเภออุ้มทอง จังหวัดสุพรรณบุรี เมื่อคนในท้องถิ่นได้อพยพย้ายถิ่นมายังจังหวัดกำแพงเพชร คนกลุ่มนี้จึงนำประเพณีม้าแห่นาคที่กลุ่มของตนมีความเชื่อและนับถือมาเผยแพร่สู่พื้นที่ที่ตนเองอาศัยอยู่ ณ ปัจจุบันนั้นก็คือจังหวัดกำแพงเพชรนั่นเอง ปัจจุบันคนกลุ่มนี้ได้อาศัยอยู่ในหมู่ที่ 1 ตำบลวังแฉก อำเภอคลองขลุง จังหวัดกำแพงเพชร เนื่องจากชาวบ้านมีการย้ายถิ่นฐานมาเพื่อประกอบอาชีพ แต่งงาน โดยมีความเชื่อว่า เมื่อลูกหลานอายุครบ 20 ปีบริบูรณ์ ลูกหลานบ้านนั้นก็จัดประเพณีงานบวชพระหรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “ม้าแห่นาค” ขึ้นเพื่อให้ลูกหรือหลานคนนั้นได้บวชเพื่อทดแทนพระคุณบิดา มารดา โดยชาวบ้านจะช่วยกันสร้างม้าปลอมที่ทำมาจากฟางข้าวขึ้น เพื่อใช้เป็นตัวแทนม้าที่พระพุทธรูปเจ้าทรงใช้เป็นพาหนะในการออกผนวช นอกจากนั้นแล้วยังเป็นการทดสอบความอดทนของนาค เนื่องจากตอนแห่นาคจากบ้านไปสู่อุโบสถของวัดนั้น ระหว่างทางผู้แบกจะขย่มม้าให้มีลักษณะเหมือนม้าย่อง ตามจังหวะเพลง (เอียงไปซ้ายขวา) นั้นเอง (บุตรดา นนท์แก้ว, 2562.)

ประวัติความเป็นมาของประเพณีม้าแห่นาค

เมื่อนามมาแล้วชาวบ้านหมู่ 1 ตำบลวังแฉก อำเภอคลองขลุง จังหวัดกำแพงเพชร ได้ย้ายถิ่นฐานกันมาจากบ้านดอนคา อำเภออุ้มทอง จังหวัดสุพรรณบุรีและมีประเพณีที่สำคัญที่ได้นำมาจากบ้านดอนคา อำเภออุ้มทอง จังหวัดสุพรรณบุรีด้วยก็คือ “ประเพณีม้าแห่นาค” เหตุผลที่เป็นมาก็เพราะชาวบ้านมีความเชื่อกันมาว่าในสมัยที่พระพุทธรูปเจ้าออกผนวชนั้นมีม้าเป็นพาหนะในการออกผนวช ดังนั้น ชาวบ้านจึงเลียนแบบการออกผนวชของพระพุทธรูปเจ้าซึ่งใช้ม้าเป็นพาหนะ โดยการทำม้าปลอมขึ้นมา ม้าปลอมจะถูกสร้างขึ้นมาจากหญ้าแฝกโดยความร่วมมือของคนในหมู่บ้านช่วยกันสร้างขึ้น และตกแต่งม้าปลอมนั้นอย่างประณีต สวยงาม เมื่อตกแต่งเรียบร้อยแล้วนั้นจึงนำมันไปผูกติดกับไม้ไผ่เพื่อให้หาคได้ขี่บนหลังม้า เมื่อนาคขึ้นบนหลังม้าปลอมเรียบร้อยแล้วจะมีกลุ่มเพื่อนนาคประมาณ 10 คน ผลัดเปลี่ยนกันแบกม้าไปสู่อุโบสถของวัด ระหว่างทางจากบ้านสู่อุโบสถของวัดนั้น คนแบกม้าจะมีการแบกอย่างเป็นจังหวะม้าย่อง เพื่อให้การเดิน ถูกเดินอย่างมีจังหวะ จังหวะม้าย่องเป็นการบ่งบอกว่าจังหวะนี้ควรหยุด ควรเดินหน้าหรือควรถอยหลัง นอกจากนั้นแล้วชาวบ้านนั้นจะแห่ไปรอบๆหมู่บ้านเพื่อเป็นการเชิญชวนให้ผู้คนในหมู่บ้านมาร่วมงานอุปสมบทดังกล่าวอีกด้วย ประเพณีม้าแห่นาคถูกสืบทอดกันมาจากรุ่นสู่รุ่น จนถึงปัจจุบัน (บุตรดา นนท์แก้ว, 2562)

ขั้นตอนการจัดประเพณีบวชพระแห่นาค

1. โคนมมนาค

เริ่มโดยพ่อแม่และญาติผู้ใหญ่หรือผู้ที่มาร่วมบุญงานบวชพระในครั้งนั้น ทำการขลิบผมให้นาคเป็นปฐมฤกษ์ จากนั้นพระสงฆ์จะทำการโกนผมให้นาค ตามประเพณีการบวชพระที่ปฏิบัติโดยทั่วกันนั้น มมนาคที่โกนแล้วจะ

ห่อด้วยใบบัวแล้วนำไปลอยที่แม่น้ำหรือวางไว้ใต้ร่มโพธิ์ โดยเชื่อว่าจะทำให้เกิดความร่มเย็นเป็นสุข ในการปลงศพนั้นจะปลงที่บ้านหรือที่วัดก็ได้แล้วแต่ความสะดวก แต่โดยทั่วไปนิยมปลงศพที่วัดมากกว่า เนื่องจากญาติหรือแขกผู้มีเกียรติที่มาร่วมงานจะได้มีโอกาสร่วมพิธีตัดศพนาค อีกทั้งยังเป็นการประหยัดเวลาของเจ้าภาพและแขกที่มาร่วมงานอีกด้วย เพราะเมื่อปลงศพเสร็จจะได้ทำพิธีเวียนประทักษิณรอบสีมา และเข้าอุโบสถประกอบพิธีอุปสมบทต่อไป (DMCTV, 2562)

2. แต่งตัวนาค

การแต่งตัวนาคนั้นควรแต่งด้วยชุดขาวทั้งหมด ซึ่งจะบ่งบอกถึงความสะอาดบริสุทธิ์ ทั้งกาย วาจา ใจ ของผู้ที่จะบวช การแต่งตัวนาค ไม่ควรมีเครื่องประดับประดามากเกินไป โดยขอแนะนำเครื่องแต่งตัวนาคตามประเพณีนิยมดังนี้

2.1 เสื้อเชิ้ตแขนยาวสีขาว

2.2 สบงขาว

2.3 อังสะขาว

2.4 เข็มขัด หรือสายรัดสำหรับรัดสบง ในส่วนเข็มขัดนี้ ใช้สำหรับรัดสบงขาว ซึ่งส่วนใหญ่จะนิยมใช้เข็มขัดนาค ในกรณีที่ไม่มีเข็มขัดนาคจะใช้เข็มขัดอย่างอื่นหรือสายรัดแทนก็ได้ ไม่ใช่ข้อกำหนดตายตัว แต่การใช้เข็มขัดนาคเป็นการปฏิบัติตามประเพณีการบวชพระที่นิยม เพื่อให้สอดคล้องกับ คำว่า "นาค" ซึ่งเป็นชื่อเรียกผู้ที่จะบวชในพระพุทธศาสนาเท่านั้น

2.5 เสื้อคลุมนาค

2.6 สร้อยคอ หากมีสร้อยคอจะสวมให้นาคก็ได้หรือไม่สวมก็ได้ แต่ไม่ควรคล้องพวงมาลัยให้นาค เพราะจากนาคจะกลายเป็นนักร้องแทน (DMCTV, 2562)

3. การเดินประทักษิณเวียนขวารอบสีมา

การเวียนประทักษิณในทางพระพุทธศาสนา คือ การกระทำที่สุจริตถูกต้องชอบธรรมทั้งทางกาย ทางวาจา และทางใจ การหมุนไปทางขวา คือการหมุนไปสู่ความดีทั้งทางกาย วาจา และใจ ตรงกันข้ามกับการหมุนไปด้านซ้ายเป็นการหมุนทวนความดี คือ การกระทำที่เป็นทุจริตทางกาย วา และใจ การทำประทักษิณเวียนขวารอบสีมา ก่อนเข้าอุโบสถของผู้ที่จะบวชพระนี้ นอกจากจะเป็นการแสดงความเคารพตามธรรมเนียมโบราณแล้ว ยังเป็นอุบายที่คนโบราณสอนให้รู้ว่า สิ่งที่จะทำต่อไปนี้เป็นกรกระทำที่สุจริตถูกต้องชอบธรรมทั้งทางกาย ทางวาจาและทางใจ (DMCTV, 2562)

4. การบรรพชา (บวชสามเณร)

เมื่อนาคได้เข้าไปในอุโบสถแล้ว นาคจะวันทาพระประธานอีกครั้งด้วยวิธีอย่างเดียวกันกับวันทาสีมา จากนั้นกลับไปนั่ง ณ สถานที่ที่จัดเตรียมไว้สำหรับนาค บิดา มารดา (หรือญาติผู้ใหญ่)มอบผ้าไตรให้นาค นาคคุกเข่า

กราบ 3 หน ยืนแขนประณมมือรับผ้าไตร จากนั้นประณมมือประคองผ้าไตรเข้าไปหาพระอุปัชฌาย์ เมื่อถึงแนวพระสงฆ์ให้คุกเข่าลงแล้วคลานเข้าเข้าไปถวายผ้าไตรนั้นแก่ท่าน รับดอกไม้ รูปเทียนแพเครื่องสักการะ (มีผู้ส่งให้ข้างหลัง) ถวายพระอุปัชฌาย์ กราบลง 3 หน พระอุปัชฌาย์มอบผ้าไตรคืนให้ ประณมมือประคองผ้าไตร กล่าวคำขอบรรพชาภาคิน้อมตัวเข้าไปใกล้ๆพระอุปัชฌาย์เพื่อคล้องผ้าอังสะให้ จากนั้นนั่งพับเพียบลงประณมมือ ตั้งใจฟังโอวาทของพระอุปัชฌาย์ (DMCTV, 2562)

5. การอุปสมบท (การบวชพระ)

การอุปสมบทบวชเป็นพระภิกษุนี้ มีข้อที่ควรทำความเข้าใจ คือ ถึงแม้จะบวชเป็นพระภิกษุ แต่ก็ต้องเริ่มต้นด้วยการบวชเป็นสามเณรก่อนทุกครั้ง ผู้ที่จะบวชเป็นพระภิกษุต้องขออนุญาตจากพระอุปัชฌาย์ การจะอุปสมบทบวชเป็นพระภิกษุ บริหารต้องครบทุกอย่างที่เรียกว่าบริวาร 8 จึงจะสามารถบวชได้ สามเณรรับบาตรจากบิดามารดาที่นำมาประเคนเดินด้วยเข้าเข้าไปหาพระอุปัชฌาย์ น้อมบาตรถวายท่าน กราบลง 3 หน แล้วยืนขึ้นกล่าวคำขออุปสมบท (DMCTV, 2562)

6. การชักซ้อมอันตริยกรรม

อันตริยกรรม แปลว่า ธรรมที่เป็นอันตรายต่อการบวช การชักซ้อมอันตริยกรรม หมายถึง การชักซ้อมสอบถามสิ่งที่เป็นข้อห้ามสำหรับผู้ที่บวชเป็นพระภิกษุ หากมีข้อห้ามเหล่านี้แล้วบวชเป็นภิกษุไม่ได้ ซึ่งผู้ขอบวชจะต้องตอบคำถามเหล่านี้ ตามความเป็นจริง ท่ามกลางสงฆ์ จากนั้น ฟังสวดญัตติจตุตถกรรมวาจาเพื่อยกสามเณรขึ้นเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนา ถือว่าเป็นช่วงที่สำคัญที่สุด เสร็จแล้วกราบ 3 หน ประณมมือคลานเข้าถอยหลังออกไป พอพ้นพระสงฆ์แล้วลุกขึ้นไปยืนอยู่ที่เดิม ในกรณีที่พระอุปัชฌาย์ไม่บอกอนุศาสน์เอง ท่านจะมอบให้พระคู่สวดเป็นผู้บอกอนุศาสน์ พระคู่สวดเดินตามไปยืนบนอาสนะสวดบอกอนุศาสน์ การสวดบอกอนุศาสน์ท่านจะบอกเป็นภาษาบาลีไว้ก่อนพระใหม่ฟังสวดอนุศาสน์ไปจนจบ เมื่อกลับถึงที่พักแล้ว พระอาจารย์หรือพระพี่เลี้ยงจะแนะนำรายละเอียดเกี่ยวกับอนุศาสน์อีกครั้ง (คำสอนหรือคำชี้แจงที่พระอุปัชฌาย์หรือพระกรรมวาจาจารย์บอกแก่พระภิกษุผู้บวชใหม่หลังจากบวชเสร็จ) (DMCTV, 2562)

ความสำคัญ

ประเพณีบวชภาค หรือ อุปสมบทของชายไทยที่มีอายุครบ 20 ปีบริบูรณ์จะต้องบวชเพื่อทดแทนบุญคุณของบิดามารดาและถือเป็นการอบรมบ่มนิสัยให้มีศีลธรรมอันเป็นประเพณีสืบทอดกันมายาวนานตั้งแต่บรรพบุรุษจนถึงปัจจุบัน ซึ่งในการที่นาคขึ้นมาเป็นการทดสอบจิตใจและความอดทนของนาคโดยตลอด 3-4 ชั่วโมง จะมีจังหวะที่นาคจะโดดเต็งไปตามจังหวะเนื่องจากคนแบกม้าย้ายไปมาตามจังหวะ และยังมีความร้อนของแดดเป็นอุปสรรค และม้านาคขึ้นนั้นยังมีความแข็ง จึงเป็นความลำบากที่ทำให้เจ็บตัวเป็นการทดสอบความอดทนของนาคและทดสอบจิตใจของนาคก่อนเข้าพิธี อีกนัยหนึ่งคือ เพื่อระลึกถึงการออกผนวชขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่ทรงสละสิริราชสมบัติออกผนวชโดยการขี่ม้า

การบวชยังมีกุศโลบาย ที่นำเอาความเชื่อที่ว่า กุศลของการบวชนั้นจะทำให้ พ่อแม่ได้ “เกาะชายผ้าเหลืองขึ้นสวรรค์” ทั้งนี้เพราะเมื่อลูกชายไปบวช คนที่เป็นพ่อเป็นแม่ หรือเป็นญาติ ๆ ก็มักจะมีโอกาสได้ทำบุญบอยขึ้น เช่น การตักบาตร การเข้าวัดไปถวายเพลพระลูกชาย (DMCTV, 2562)

บทสรุป

นาค เป็นคำใช้เรียก ‘คน’ ผู้ชายที่จะขออุปสมบท คือบวชเป็นพระภิกษุ คนไทยนิยมบวชกันในช่วงเข้าพรรษา ก่อนบวชพระต้องนุ่งขาวห่มขาว ถือศีล เรียกว่า นาค ถือเป็นประเพณีโบราณนานมาแล้ว ไม่เรียกพิธีอุปสมบทว่า บวช ‘คน’ ให้เป็น ‘พระ’ แต่เรียกบวช ‘นาค’ ให้เป็น ‘พระ’ เพราะเล่าต่อ ๆ กันมาโดยไม่รู้ว่าใครเป็นคนเริ่มแล้วว่า มีนาคแอบมาบวชเป็นพระ แล้วพระพุทธรูปเจ้าจับได้จึงให้สึก และด้วยน้ำพระทัยอันเมตตาของพระพุทธรูป จึงได้มีพระพุทธรูปบัญญัติให้เรียกคนที่เตรียมจะบวชเป็นพระว่า นาค เพื่อรำลึกถึงนาคตนนั้น

ในปัจจุบัน ประเพณีการบวชนาคกลายเป็นวัฒนธรรมของชาวพุทธ สำหรับผู้ที่ต้องการจะบวชพระ จะต้องทำการบวชนาคก่อน เพื่อรำลึกถึงนาคผู้มีความตั้งใจบวช ในแต่ละท้องถิ่นในประเทศไทย ประเพณีบวชนาคและแห่ นาคจะแตกต่างกันออกไป อาทิเช่น บวชนาคแบบธรรมดาเพื่อเตรียมบวช บวชนาคที่จัดพิธีแห่นาคอย่างประเพณี ม้าแห่นาค เป็นต้น ทั้งนี้ไม่ว่าจะเป็นการบวชนาคแบบใด ก็สะท้อนถึงประเพณีความเชื่อและวัฒนธรรมท้องถิ่น ของคนในชาติ หากแต่ท้ายที่สุดการบวชนาคเป็นไปเพื่อสำหรับการบวชพระ ซึ่งถือได้ว่าเป็นทางสายกลางตามที่ องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงตรัสไว้แต่กาลก่อน

คำสำคัญ : ประเพณีแห่นาค, แห่นาค

ที่มา : https://acc.kpru.ac.th/KPPStudies/index.php?title=ประเพณีแห่นาค_ประเพณีโบราณจากพุทธกาลสู่ปัจจุบันกาล

รวบรวมและจัดทำข้อมูล : กาญจนา จันทร์สิงห์

วันที่ : 2022-06-27

https://arit.kpru.ac.th/ap2/local/?nu=pages&page_id=2117&code_db=610004&code_type=03